BIANCHINI, AMADEUS

Sörmländska socknar : gårdar, byar, herresäten, kyrkor och deras minnen. : [Saml. 2]: h. 4 : Barnhemmet vid Stenby ; Ålderdomshemmet i Över-Enhörna ; Trolldom och kvacksalveri

Gullberg
1919

EOD - Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 12 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!
Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400- till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

■ Få samma utseende och känsla som med originalet!
■ Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
■ *Sök:** Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
■ *Klipp & klistra:** Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).
*Ej tillgängligt i varje e-bok.

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.
■ Villkor för användning: https://books2ebooks.eu/csp/sv/nls/sv/agb.html

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 40 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.
Sök böcker tillgängliga för den här tjänsten: https://search.books2ebooks.eu
Mer information finns tillgängliga via https://books2ebooks.eu boken.

NDSKA
NAR

1-2a*

CHINI

HLM
-19

AMADEUS BIANCHINI

SÖRMLÄNDSKA SOCKNAR

Porfyrurnan, Löfsta.

ANDRA SAMLINGEN

AMADEUS BIANCHINI

SÖRMLÄNDSKA SOCKNAR

OCH DERAS MINNEN

BYGDESKILDRINGAR

• ILLUSTRERADE AV FÖRFATTAREN •

ANDRA SAMLINGEN

I.

C. L. GULLBERGS FÖRLAG
STOCKHOLM

STOCKHOLM
O. L. SVANBÄCKS BOKTRYCKERI 1919

KRING
KLEMMINGENS BÄCKEN

Klemmingen från Vretstugan.

Omväxling är i sanning, vad Södermanland bjuder oss. Stora, bördiga åkerfält, idylliska björkhagar och milsvida, dystra furuskogar växla. Stundom är naturen starkt påminnande om Norrland. En dagsmarsch bjuder således på stora överraskningar. Bygderna kring städerna och stationssamhällena äro vanligen rätt kända. De stora herrgårdarna äro beskrivna och avbildade, och Södermanland har fått rykte om sig att vara ett fagert landskap. Detta är sant. Liksom det även är sant, att språket i Södermanland talas rent, och att rasen där bibehållit sig relativt oblandad. Mindre bekanta äro dock obygderna, där milsvida skogar utbreda sig och höga, gråa berg spegla sig i blåa sjöar.

En underbart vacker trakt är trakten kring Klemmingen. Tar man en motorbåt från Gnesta och upp genom sjöarne eller tar man landsvägen, den ena tavlan avlöser den andra, och minst av allt kan man kalla den natur, man skådar, för enformig. Sund och vikar, sådana där vasskantade små vikar, där näcken fordom spelade, holmar och skär och stora, blåa vattenytor! På ena sidan gå åkrarna ända ned till sjöstranden, på den andra resa höga berg sina kala hjässor

mot skyarna, och på kanten av dessa berg klänga små, röda stugor sig fast, och på den lilla smula jord, som betäcker deras sluttningar, vajar råg och — potatisblast.

Klemmingen är uppkommen genom förkastning. Naturen är likadan som vid Vättern. Där ligger Västgötaslätten på ena sidan och Holavedens bergsryggar på den andra. Här ha vi Storlandet med dess vajande åkerfält och vita kyrkor i väster, Hellandet med dess skrovliga berg i öster, ty sjön sträcker sig i riktning från norr till söder en mil i längd, vid pass en fjärdedel i bredd, där den är som bredast, och bildar flera stora fjärdar. Och där den slutar, ligger Laxne.

Här påminner naturen alldeles påfallande om Norrland eller Dalarne. Man skulle mycket väl kunna inbilla sig, att man vore vid Rättvik, eller att Klemmingens bäcken vore en älvdal, och utsikten från höjderna ovanför missionshuset är helt enkelt storartad.

Klemmingen! Här uppe har jag beundrat dess storslagna anblick, men riktigt lärde jag inte känna den förr än en höst, då jag bodde i Dillnäs. Då jag om höstkvällarna gick och hämtade mjölken och kom ned från höjderna och såg den mörka, breda strimman, på vilken månskenet glänste, kände jag först, vilka fonder av romantik, mystik och saga som den sjön gömde på, och hur i dubbel bemärkelse mångskiftande den var, ty lika skiftande som dess stränder äro, lika skiftande är dess lynne. Nu låg den dimmomsluten och gåtfull, men jag har sett den i glittrande solskenslynne, då vågorna blänkte som fasetter, och jag har sett den skummande av raseri. Den är nyckfull och lättrörlig som ett

människosinne. Men det där måste kännas, det kan ej beskrivas.

Återvändom alltså till Laxne.

Det är en liten underlig by, om vi få kalla den för by, ty bondby är den väl knappast. Där är skola, där är missionshus, där äro mejeri och handelsbod, fordom fanns där till och med två dylika, men krisen har gjort slut på den ena. Konsumtionsföreningen har gått segrande ur striden. Det är ju alltid roligt att höra för dem, som gilla de kooperativa idéerna. Fordom — det är ännu längre tillbaka i tiden — fanns här även krog, och den var inrymd i en liten röd byggning, alldeles invid vägen, numera riven. Vägen går fram strax invid sjön, och Laxne har uppklättrat med sina röda, gula och vita byggnader på sluttningen, ett brokigt, färgskiftande konglomerat, inramat av höjder och skogar, mycket pittoreskt.

Här var fordom krog, och där gick det hett till efter marknadsdagarna i Mariefred. Då samlades där i den lilla usla stugan så mycket folk, som där kunde rymmas, och de indelta knektarne togo som vanligt på krogen ledningen. De voro i allmänhet stora original och alltid auktoriteter, ty de hade sett mera av världen än bönderna och lär en smula, dock icke alltid av det, som var av godo. De förstodo också att hålla sig framme och bli bjudna och att ställa till gräl och slagsmål — det senare var ju på sätt och vis deras yrke, fast det inte var meningen, att det skulle komma till användning mot det egna folket.

Gamla personer berätta ännu om en sådan marknadskväll, då två soldater, bröder voro de, Elf och Greberg, voro närvarande. Då de sutto

där inne, kommo två bondsöner från Milsäter under Åkers styckebruk, Anders och Kalle, åkande. Även de togo in på krogen. Soldaterna voro överlastade, och bondsönerna voro överlastade, och där vinet går in, heter det, går vettet ut. Man vart oense, tog ihop och slogs ett tag, skogsborna ha ofta ett häftigt lynne.

Bråkmakarna blevo emellertid skilda och begåvo sig ut. Man tycker, att den friska luften borde avkylt dem något, men så var inte förhållandet. De röko ihop igen, och Greberg tog en kniv och högg i halsen på Kalle i Milsäter. Denne bars in på krogen och låg där och flåsade, och blodet strömmade om honom. Och så åkte man efter doktor Klintberg, som bodde vid Alma i Björnlunda. Denne kom och förband den sårade, och när det var gjort, åkte han direkt till Greberg, och där hängde förskinnet i förstugan och var blodigt, och i fickan låg en blodig kniv. Av något mera vittne gjordes ej behov. Doktorn hade länsmannen med sig, och länsmannen hade handklovarne.

Milsätersonen levde ett år efteråt, men han hade svårt att tala. Greberg fick sitta inne i tre år. Elf blev inte lottlös han häller, men han slapp undan lindrigare. Målet var före vid tre ting.

Ja, sådana voro de gamla goda tiderna, sådant var livet då, och sådana voro soldaterna. Krogarna ha nog aldrig varit till någon välsignelse.

Nu är krogen ett minne blott. Laxne är torrt och tyst och nyktert. En stor, röd skola på en bergklamp och ett stort, rött missionshus på en annan representera en modärnare kultur, som givetvis är av långt större välsignelse än krogen

och den vrångbild av kultur, som den representerade.

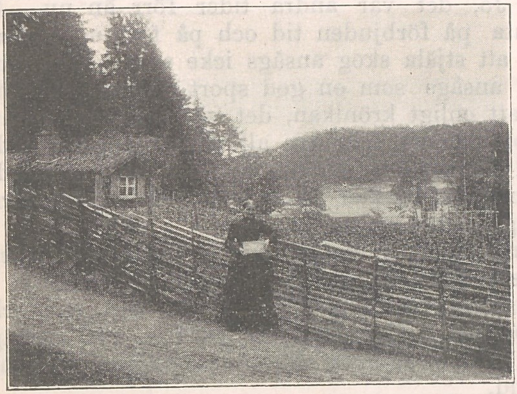
Men vi fortsätta inåt skogarna norr om sjön. Vi ta av från stora vägen och följa en mycket backig skogsväg. Ibland bär det upp, ibland bär det ned, ibland befinna vi oss inne i den djupa skogen, ibland se vi en skymt av sjön, djupt inunder oss, en skymt av den stora, vackra sagoomsusade sjön. Många småställen ligga här. Först påträffa vi ett soldattorp, sedan i en dalgång Stenvik, och sedan svänger vägen ned i en djup och bred dalgång. På bottnen av denna ligga Stora och Lilla Hammarbosäter, och uppe i bergen på andra sidan ligger ett »eget hem», Vretstugan. Från den sistnämnda platsen har man en storartad utsikt över Klemmingen. Vill man följa vägen söderut, utåt kanten av Hellandet, så kan man göra det. Det är mycket besvärligt, men det lönar mödan. Vägen ormar sig fram, ofta alldeles nere i vattenbrynet, men ofta även högt uppe på höjderna. Varken med åkdon eller cykel kommer man fram. Men är man lös och ledig och inte har mera med sig än vad som kan rymmas i en ryggsäck, så må man våga ett försök. Man skall bli rikligen belönad. Ingenting är mera storslaget än de utsikter, som upprulla sig från bergstopparna, ingenting är mera idylliskt än de al- och björkkantade vägarna vid strandbrädden. Och så påträffar man vid Dillnäs kvarn ett vattenfall av 32 meters höjd. Den kvarnen med den därintill belägna sågen är bekant i ortskrönikan därigenom, att det timmer, som fordom stals på Turinge sockenallmänning, sågades där. Det kunde väl inte vara så mycket, att det är värt att tala om, tänker

Skyndersdal.

Sandvik; (östra stranden av Klemmingen.)

Marvikstugan.

Laxne missionshus.

ni. Jo, det var andra tider förr än nu. Att skjuta på förbjuden tid och på förbjuden mark och att stjäla skog ansågs icke som någon synd. Det ansågs som en god sport. Också stals det så, att enligt krönikan, det vill säga sockenstämmoprotokollen, Turinge allmänningsskog hotades med fullständig förstörelse, och det anställdes formliga hetsjakter på skogstjuvar från trakterna kring Klemmingen.

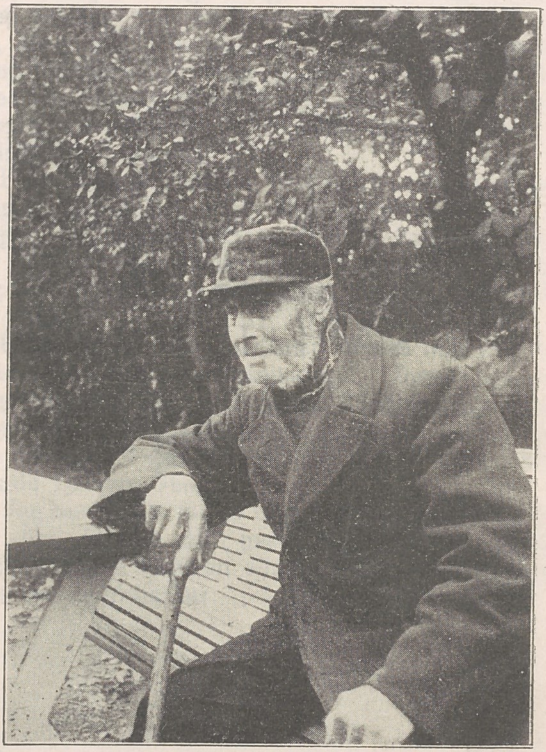
Från kvarnen kunna vi begiva oss till traktens högsta berg, Högtorn. Det vill säga, om vi få någon vägvisare med oss, ty för den, som icke är bekant med trakten, är det inte värt att våga sig in i de ändlösa allmänningsskogar, som här ta vid.

Högtorn är 320 fot över havet och 284 fot över Klemmingens vattenspegel. Det är således ingen liten höjd. Utsikten därifrån är också storartad, men man ser så gott som bara skog, ås över ås i oändlighet, och så ser man i blånande fjärran Gnesta.

Jag har alltid tänkt mig ett Voxenkollen eller ett Åre förlagt dit, men å andra sidan, det är gott så länge naturen slipper vanprydas av skid- och bobsleighbackar.

CARL PERSSON I KARLSDAL

EN GAMMAL SPELMANS- OCH SKOG-VAKTARVETERAN

Carl Persson i Karlsdal.

Vid Skeppsta i Gåsinge lever en gammal man, en sådan där riktigt gammal kärngubbe. Han heter Carl Persson och är trots sina 85 år vid god hälsa och vigör.

Då han den 31 maj år 1834 föddes vid Bläckbacken strax intill Blacksta, var baron Wahrendorf ägare av Skeppsta. Då var Skeppsta någonting helt annat än nu. Det var nämligen en stor bruksegendom med två stångjärnshammare och ståltillverkning. Hammarne voro vid själva gården, men stålugnarne funnos vid Forsbro. Men i likhet med många andra stora bruksegendomar har även denna efter järnvägarnes tillkomst gått tillbaka. Man kan numera inte basera en industri endast på tillgången av vattenkraft, man måste även ha kommunikationer icke endast för råvarans skull, utan även för produkterna. Då Oskar Dickson övertog gården, nedlades för den skull hamrarne. I stället inrättades ett valsverk. Snart nog lades emellertid även detta ned. Och nu är egendomen uteslutande en jordbruksegendom, och vattenkraften drar ett kvarnhjul. Men annars är Skeppsta en vacker egendom än i dag, och det nya huset, vars byggherre är den nuvarande ägaren, ingeniör Arvid Frisell, är både stort, förnämt och vackert.

2

Men godsets glanstid inföll egentligen under Dicksons tid, ty på den tiden förstod man att leva. Då var huset fullt av gäster, då roade man sig, dansade och jagade. Och då kom till och med kungen dit.

Om detta kan Carl Persson berätta.

Den första stora älgjakten, som hölls, minnes han så väl, som det varit i går. Carl Persson var då med bland drevfolket. Skyttarne voro Karl XV, bröderna Oskar och Axel Dickson, en konsul från Göteborg och en »storherre» från London. Namnen på de två sista herrarne ha fallit ur hans minne.

Första dagen jagades på Grytsheda. Det är skogen bortåt Öllösa kvarn och Holmsjötorp, som kallades så förr. Den började strax bortom Skyttåsa. Etthundrafemtio man drevkarlar voro uppbådade. Så gott som alla gårdens torpare och statare voro med och dessutom en hel del lejt folk. Ja, på den tiden, må ni tro, gick det annorlunda till än nu. Man slog på stort!

Jägarne intogo en bastant frukost på Skeppsta, innan de gåvo sig i väg, ty efter detta tidiga mål fingo de intet, förrän jakten var slut och de återvänt till Skeppsta. Sedan åkte de i vagn till Skyttåsa, varefter de begåvo sig in i skogen och intogo sina platser i jaktlinjen, där de stannade för att avvakta älgarnes ankomst. På bestämd tid satte sig drevfolket sedan i rörelse, och älgarne jagades fram mot skyttarnes bössmynningar.

Fyra eller fem älgar blevo jägarnes byte under den dagen.

När jakten var slut, kommo vagnarne fram. Jägarne stego upp i dem och skjutsades hem för att intaga middag hos jaktherren. Drevfolket

fick rasta i skogen och intaga sin medhavda förtäring, och den var nog inte så dålig, ty på den tiden fanns det både smör och bröd, och sällan glömde man att lägga ned ett ordentligt stycke fläsk i matsäcksväskan. På kvällen ställdes folket upp igen, och så fick det under natten gå till fots till Österheda på andra sidan Klemmingen och därifrån direkt till Sjunda, en annan av Oscar Dicksons egendomar, för att på bestämd tid inträffa i sista drevlinjen.

Herrarne bröto upp från Skeppsta på efternatten och åkte vägen förbi Kattnäs kyrka och över bron, som är slagen över den å, som förenar Klemmingen med Frösjön, för att tidigt följande dag inträffa vid Sjunda och kunna intaga sina platser i skyttelinjen i rätt tid.

Genom skogen voro linjer upphuggna, breda som landsvägar, och vid dessa linjer hade skogvaktarne låtit iordningställa skjutskärmar av kvistar och stubbar, bakom vilka herrarne skulle gömma sig. Stora förberedelser hade vidtagits, ingenting hade uraktlåtits, som kunde bidraga till att göra denna jakt till en verkligt kunglig jakt, till ett evenemang, som folket skulle tala om i långa tider.

När skyttarne enligt beräkning intagit sina platser bakom skjutskärmarne, satte sig drevfolket i rörelse. En trupp leddes av skogvaktare Lindström vid Skeppsta, en annan av skogvaktare Åkerlind vid Sjunda. Och så började jakten. Älgarne kommo fram i gatan, och skotten började smälla.

Då inträffade en muntrande episod.

En stor älgtjur kom fram i gatan på den plats, där engelsmannen satt. Älgen stannade av skrämsel, då han fick se gubben, men i stället för att

skjuta, reste engelsmannen sig upp och gick fram till älgen och gick runt omkring honom och betraktade honom noga. Och så lät han älgen springa. De närmast sittande herrarne ropade till honom och frågade, varför han inte sköt.

— Ville ni, att jag skulle skjuta på ett så ståtligt djur, sade han. Nehej, det gör jag inte, och sedan deltog han inte mera i jakten.

Den dagen skötos sju älgar; en av dessa föll för konungens kula.

Drevkarlarne hade 1: 50 om dagen, så det vart ganska dyra älgar för den tiden. Men det var ju också en Dickson, som bestod fiolerna, och en kung, som jagade, och vad gjorde det då, om det blev dyrt!

Den där jakten uppehåller sig Carl Persson gärna vid, ty det var ju, som jag nyss sade, ett evenemang. Men annars ha hans intressen gått i en helt annan riktning. Carl Persson har varit fiolist, han har varit, vad man i vanligt tal kallar för bondspelman, och han har spelat på otaliga danser. På den tiden — då han var mest i ropet — såg det ut, som om ingen annan spelman dugt, ty överallt skulle Carl Persson spela. Han spelade inte blott i Gåsinge, utan i Frustuna, i Kattnäs, i Björnlunda. Ja, både i Mariefred och vid Nykvarn i Turinge har han spelat. Och han kan tala om, hur det gick till då ungdomen ställde till med lekar och danser förr i världen. Detta inträffade ju esomoftast, men mest i alla fall vid juletiden. Då slog man sig lös, då fästade man, då hängav man sig åt mat och dryck och sång och dans. Och glädjen stod högt i tak.

— När man kom på kvällen, säger Carl Persson, så stod en kaffepanna full med glödgat

Bondpiga för 20 år sedan. Gåsinge.

brännvin på bordet. Och då gick man fram tvärt och tog sig en tékopp. Det var intet knussel. Alla gäster utan åtskillnad skulle ha detta kvantum.

Om han inberäknade flickorna, kom jag ej att fråga. Men vi få väl knappast antaga detta.

— Klockan tolv serverades sedan liksom en nattmiddag, och då dukades fram både smör och ost och fläskstekar och limpskivor, som voro så stora som — alla våra da'r. Vetebrödskivor förekommo även, belagda med smör och ost på den ena ändan och stekt fläsk på den andra. En sådan skiva skulle i våra dagar betraktas som ett helt mål. Och så kom kaffepannan fram igen med glödgat brännvin, och tékopparne gingo laget runt. Och efter detta bastanta nattmål tog dansen vid på nytt, och så svängde man om, tills det blev ljust, och då vid sju eller åtta-tiden på morgonen kom kaffepannan och tékopparne fram igen, och man tog en sista färdknäpp, innan man skiljdes åt.

Och Carl Persson var inte den sämste. Han kunde taga ända till fem tékoppar, innan han satte sig att spela. Men sedan spelade han också, så han tvang dem att dansa, så att de voro nära att stupa. Detta hände med en flicka från Afla en gång. Men då blev Persson skraj, och från den dagen spelade han mera sansat.

Vid Skeppsta bruk spelade han tre nätter å rad vid midsommar. Det var annat slag till ungdom då, än det är nu. Då fanns det gott om starka personer. De kunde bära en tunna råg, som vägde 14 ½ pund, och en karl sittande på den upp för tre trappor och upp på Skeppsta magasinsvind. Och det gick som en barnlek då. Nu

rå de inte med ett strumpskaft fullt med spannmål ens, förklarade Persson med verklig övertygelse, men vem kan få några krafter av att äta bara havrebröd.

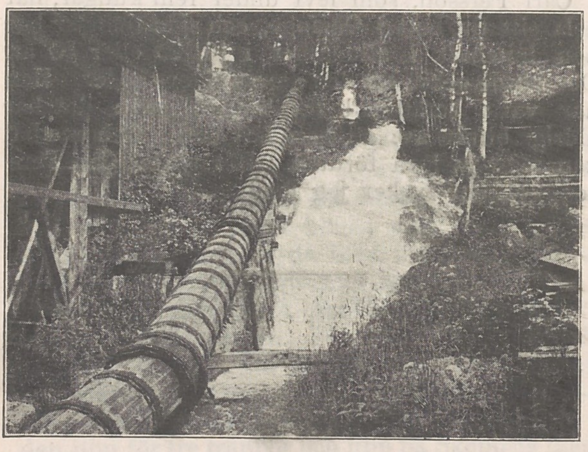
— Nej, tacka vet jag förr, sade han. Då var det roligt att leva.

Nu bor han på ett ställe uppe i skogen, som heter Karlsdal. Där har han bott i 20 år. Han har tjänat hos Hedengren — 9 år — och Frisell — resten av tiden — som skogvaktare för stängsel och linjer. Och trots sin höga ålder sköter han ännu sin lilla syssla och är glad och förnöjd trots havrebrödet och trots av att han är änkling sedan två år tillbaka. Familjen Frisell ger han ett »oändeligt beröm», särskilt dottern och mågen. När han talar om dem, är det nära, att han får tårar i ögonen.

Carl Persson, som levt under fem kungar, har hela sitt liv bott i Gåsinge, och sina tjänster har han innehaft i allmänhet i 10, 20 eller 30 år. Det hörde också till den gamla tidens seder. Han har varit berättigad till medalj, men det har aldrig blivit av, att han fått den. Och medalj kan man ju leva förutan. Det tycker Carl Persson, och det tycker jag med.

Utsikt över sjön Klemmingen.

Vattenfallet vid Dillnäs kvarn.

VAD EN GAMMAL DILL-NÄSBO KAN HA ATT MINNAS

Per Erik Pettersson.

Det är en lång allé, som leder från herrgården över slätten bort till skogen. Nu är alléen rätt illa medfaren. I sänkan har syran tagit träden, på höjderna stormen. Men allén är så lång, att man icke ser defekterna, förrän man kommer alldeles inpå dem. Man ser bara en brun väg, ett grönt valv, och stora, bördiga slätter sträcka sig på båda sidorna om vägen. De närmaste åkrarne tillhöra herrgården — Heby — de bortre äro böndernas. Slottet är från denna sida fördolt av en gammal igenväxt trädgård. Vacker är allén mot aftonen, när luften är blek och den vita månskäran hänger mellan grenarne, vacker är den, då solen gassar på och då lindarnes blommor giva den ett svagt, gyllene skimmer, vacker slutligen även om höstkvällarne, då skuggorna stå djupvioletta och fullmånen breder sin silverglans över fälten och dimman ligger som en slöja långt bort i fjärran.

Strax innan man kommer till skogen, ligger Ramäng, ett gammalt torpställe. Man ser det inte, förrän man är tätt inpå, ty här uppe i backen, tätt under skogen, ha storm och syra ingenting förmått, här har södersolen givit lindarne en

täthet, en höjd och ett omfång, att allting drunknar uti deras grönska.

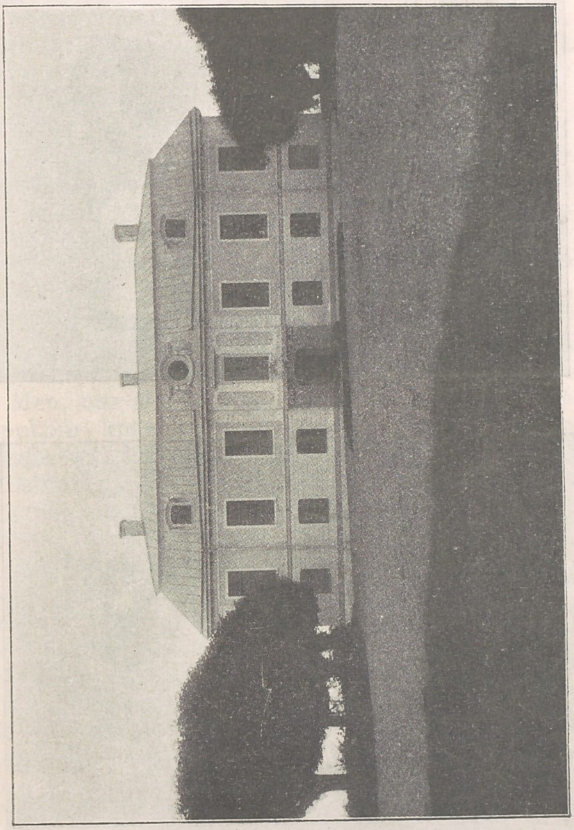
Här ligger torpet med sina gamla halmtäckta uthuslängor, påminnande om tider, som ha gått. Gammal är också den, som innehar det. Det vill säga, det är nu egentligen hans barn, som inneha det, och den gamle mannen är numera blott ett inventarium, men han är ännu trots sina 85 år vid god vigör, och han hjälper till med torpets skötsel. Vid mitt besök sitter han i slokhatt, förskinn och kavaj med en kniv i handen och hugger blasten utav rovorna, som nyss ha tagits upp. Med det långa håret, den släta hakan, den spänstiga, magra figuren är han en värdig representant för den tid, som varit.

Per Erik Petterssou — född 1833 — är gammal Dillnäs-bo. Alltsedan 1767 ha hans förfäder arrenderat Ramäng. Den nuvarande arrendatorn är den fjärde inom samma släkt, som haft det.

Per Eriks farfar var bonde på Ella, innan han kom dit. Ella är en försvunnen gård. Man visar en udde i Klemmingen, där den har legat. Hans farmor var dotter vid Åshammar i grannsocknen Kattnäs.

Då landshövding Liljecrantz byggde Heby, var farfadern med och sköt en tegelkärra. Teglet slogs vid ett tegelbruk, som låg ute på Nybble udde — vid Nyckelsjön — strax vid Sundstrands soldattorp. Landshövdingen hade lovat bönderna, att de skulle få tegel till sina behov därifrån, men då stora byggningen var färdig, tog han omkull det, förgätande sitt löfte. Leran togs vid Nybble udde.

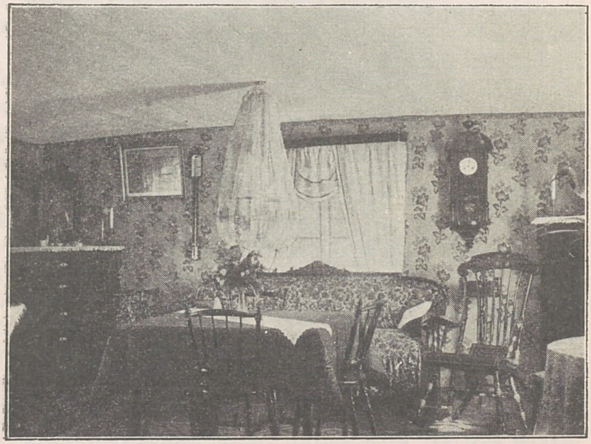
Landshövdingen ägde halva Ella, då Per Eriks farfar bodde där. Den andra delen bytte han

Heby gård.

Täbystugan.

Interiör.

sig till mot Norrgården i Hammersta, och när han blivit ägare av hela, revs det ned och åkrarne lades under huvudgårdens bruk. Det var då, som farfadern kom till Ramäng. Han hade två söner. Den ene stannade vid Ramäng, den andre flyttade till Sandbrink.

Ovanför Ramäng, alldeles i skogsbrynet, ligger en liten stuga. Den byggde farfadern till »fördelstuga» åt sig. Pojkarne hjälpte honom att »stocka upp», men allt det andra gjorde han själv. Han dog år 1841 vid 75 års ålder.

Fordom gick vägen rakt fram förbi nuvarande huset över åkrarne på ostliga sidan av alléen. Alléen fanns ej då. Då växte bladvass i graven. Där ha vi förklaringen till dimmslöjorna. Då såg allt annorlunda ut mot nu.

Men, när slottet kom till, flyttades vägen. Då uppkom knäet runt trädgårdens hörn, ty vägen skulle gå snörrätt ut från slottet, den fick den sträckning, den nu har, och träden planterades. Då såg man från vägen slottet och dess tvenne flyglar, och på slottets fronton satt en urtavla. Från Ramäng kunde man då gå ut på vägen och avläsa tiden. Nu är slottet undanskymt av träden, urtavlan är borta.

Jag låter Per Erik berätta något om sina barndomsminnen. Det intresserar mig att höra något om skolunderbyggnaden på den tiden. Ja, någon skola fanns helt enkelt inte. En torpare skrev abcd för honom. Då var han tio eller elva år. Och det var all underbyggnad. han hade fått. På dessa grunder fick han bygga själv. Läsa lärde han sig av sin mor. Man fick nöja sig med litet förr; knapphändigt förberedd fick man gå ut i livet. Men det gick att leva då, som nu.

Livet var mindre komplicerat, mindre invecklat än vad det nu är. Och när vi äro inne på skolan, så talar han om, hur denna uppstod. Det var en klockare, som hette Pettersson. Han började med att hålla flyttbar skola. Ibland hölls den vid Täby i den gamla byggningen, som nu äges av Tollin i Hammersta, ibland hölls den på andra sidan sjön vid Löfvik. Några år hölls den vid Dillnäs kvarn. Så byggdes skolhuset vid Laxne, och socknen fick därmed sin första fasta skola. Den första läraren där var klockare Mannerstedt. Efter honom kom Brodén och efter honom Hjalmar Berg. Hur en skollärare på landet fordom hade det bevisas bäst av, att Brodén för att förbättra sin ekonomi satte upp en handelsbod vid Laxne, som ännu existerar, fast den nu är kooperativ. Sedermera, det var visst 1906 eller 1907, byggdes skolan vid Hallsta, en stor, modärn, ljus och rymlig skola med förstklassig lärarebostad, och dit flyttades herr Berg för att leda folkskolan. För småskolan anskaffades en lärarinna, och vid Laxne anställdes en kvinnlig lärarekraft.

Äldre är skolväsendet icke än att en gammal man minnes dess uppkomst och utveckling.

Och hurudan var moralen förr? Vi ha hört, att man stal mycket skog på allmänningarne på andra sidan sjön.

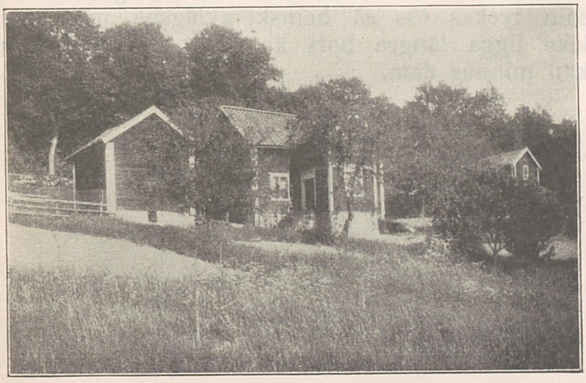
Tja! Det var så allmänt att stjäla skog, så det var ingen, som fäste sig vid, svarar Per Erik. Alla bönder, som hade något att köra med, stulo skog. Torparne under Heby gård behövde inte stjäla. De fingo sitt behov utsynat på gårdens skog. Men annars stal varenda människa.

Och brännvinet då?

Brännvin dracks, det är klart. Det fanns brän-

Utsikt över sjön Klemmingen.

Dillnäs kvarn.

neri vid gården. Per Eriks far var brännmästare i 18 år. Han gjorde sina dagsverken för torpet i bränneriet. Men inte söp han sig förlorad för det, ty han levde, tills han blev 87 år. Bara en har hov i händer, så är det väl inte så farligt. Krog fanns vid Laxne, och de, som voro kära i det, gingo dit. Där såldes av det brännvin, som brändes vid gården. Men det mesta skickades till Stockholm.

Per Erik har tjänstgjort som kreatursskötare vid gården. Han har varit åtta gånger på marknad i Vingåker för att köpa oxar. Sedan man slitit på dem några år, ställdes de på gödning, och sedan fördes de till Stockholm per järnväg för att säljas till slakt.

Så talar den gamle torparen under det Liljecrantzska fideikommiset Heby — nu efter den sista grevens död i von Engeströmska familjens ägo — under det han pauserar i arbetet, och hans ord väcka minnen till liv av tider, som gått, tider, som tyckas oss så hemskt avlägsna, men som icke ligga längre bort än att en gammal man kan minnas dem.

ETT BESÖK I ÖVER-ENHÖRNA ÅLDER-DOMSHEM

Mor Fogelkvist 99 år.

Vid Nöttesta i Över-Enhörna ligger invid vägen ett rött hus. — Det är nytt, det synes på stilen. Det liknar en villa med veranda på framsidan och en trädgårdstäppa. På taket lägga vi märke till en väderflöjel, som föreställer en grip, Södermanlands vapen. Det är en god idé av gammalt datum, som här kommit till heders, idéen med en dekorativ väderflöjel. I likhet med sina »antika» föregångare bär även denna ett årtal: 1913.

Bland gamla föråldrade institutioner, som numera mer och mer försvinna, är även den form av ålderdomsförsörjning, som fordom kallades fattighus. Redan namnet ålderdomshem upplyser om, att en nyare, humanare åskådning inträtt. Fordom tordes man knappast avlägga ett besök i ett dylikt hemvist av fruktan för ohyra, hjonen, som de då kallades, sågo ut så, att de kunde skrämma stort folk, och barnen kröpo hälst bakom mammas kjolar, när de nalkades. Rummen voro svarta, sängarna snuskiga, och elden på spishällen slogs man om, då man kom från alla kanter med sina kokkärl, var och en för att laga mat åt sig. Ofta sammanparades gubbar och gummor, för att gubbarne skulle få hjälp med maten, renlighet var något okänt

Detta var fordom. Men det är inte så värst länge sedan. Allting går numera med iltågsfart.

Vid Nöttesta i Över-Enhörna ligger invid vägen ett rött hus. — Med förvåning erfara vi, att det är församlingens ålderdomshem. Den anslående exteriören gör oss nyfikna på att erfara något om det inre. Vi gå dit, ringa på och fråga efter fröken Svensson, föreståndarinnan.

Hon ber oss stiga in. Vi göra det med nöje, ty så snyggt, så trevligt och så inbjudande finna vi detta officiella hem, att vi tro oss stiga in hos någon privatperson.

Då köksdörren är öppen, stiga vi först in där. Högt i tak, ljust, rymligt, vattenledning, två fönster på långväggen och framför dessa ett stort bord. Se där den syn, som möter oss! Då det är tid att äta, slår man på en gong-gong. Och då infinna sig pensionärerna till måltiden och ha bara att sätta sig till bords. Inga bekymmer och inga besvär. Dem har fröken Svensson övertagit en gång för alla. Och det vill säga något det i sådana tider.

Pensionärerna äro nio: tre gummor, tre gubbar och tre pojkar. Föreståndarinnan och gummorna bo på nedra botten. Vi gå in i gummornas rum. Ljusblå tapeter, ett stort fönster på ena väggen, möblerna bruna, oljemålade, i konstnärligt mönster, korkmattor på golven och centraluppvärmning. Här ha de tre gummorna i sanning bra. Rent och fint ha de som i ett dockskåp. Och i höst få de — elektriskt ljus.

De sitta vid vårt inträde alla tre omkring bordet vid fönstret. Det är egentligen en av dem, den äldsta, mor Fogelkvist, som intresserar oss. Hon fyller den 20 oktober i år 99 och kan lik-

som »hennes nåd» i Anna Maria Lenngrens dikt säga att sen »felas jämt ett år i tusen». Hennes nåd var litet distrait, och det är fru Fogelkvist också. Det är inte så lätt att bära 99 år på nacken, och på sista tiden har den gamla varit ganska slö.

Jag vill försöka en intervju med henne. Men det har sina sidor. Hon ser illa och hör så gott som ingenting. Förut har hon underhållit sina kamrater på ålderdomshemmet med berättelser, och hon har läst högt för dem ur religiösa skrifter, men nu har hon blivit omöjlig. I dag är hon dock vid gott humör. Och det är icke alltid hon är det. Vänder hon den andra sidan till, är hon gnatig och misstänksam och missbelåten med allt och alla.

Fröken Svensson kommer med en griffeltavla och ett stycke krita för att hjälpa mig. Den, som har levat så länge, bör väl ha något att tala om, bör väl minnas något av vad hon hört och sett.

— Berätta något om Enhörna, skriver fröken Svensson på tavlan.

Berätta något om, kan hon inte alls ta ut. Enhörna får hon till en herre.

— Vad är det för herre? frågar hon.

— Nej, nej, säger fröken Svensson. Det står inte en herre, läs om igen.

Hon börjar att stava på nytt.

— En hörna, säger hon då. Var är den då?

Åter ruskningar på huvudet. Och så skrives ordet socken dit.

— Var det socken det här?

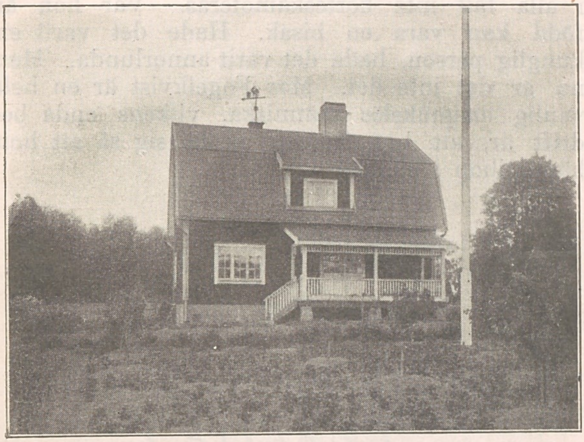
Till sist lyckas vi göra begripligt för henne, att vi önska få henne att berätta något. Mycket blir det inte, men det blir dock något.

Hon talar om, att hon är född vid Skeppsta bruk i Gåsinge. Fadern, som hette Brunström, flyttade sedan till Janslunda på Selaön, och där stannade han i nio år. Sedan kom han till en, som hette Hedin i Strängnäs, en släkting till upptäcktsresanden Hedin. När hon var 11 år, tog hennes far tjänst som trädgårdsmästare vid Näs — numera Rynäs — i Gåsinge, och där stannade han, till dess han dog.

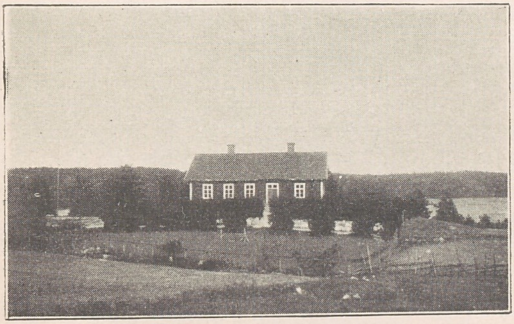
Så talade hon om, att hon tjänat vid Norrby och vid Önnesta i Björnlunda. Hennes husbonde vid Norrby hade kört ihjäl sig på en resa till Mariefred. Hennes husbonde vid Önnesta hade sedan drunknat. Hon och hennes man bodde, då detta skedde, vid ett pipareboställe i socknen. Hon hade haft många konditioner. Vid Marsta, Sundsör och Nykvarn i Turinge hade hon haft platser. Hos en friherrinna Wrangel på Tibble i Björnlunda hade hon varit i två år. Här blev hon gift. Sedan kom hon till Enhörna. Det var för över 50 år sedan. Änka blev hon den 26 oktober 1899, och nu har hon sedan en 8—9 år haft vård hos kommunen. Sju barn har hon haft. En dotter har varit gift med två skomakare. Ja, inte på en gång, tillägger hon rättande, den ena först och den andra sedan.

Det blir bara några få ytterkonturer av Anna Lovisa Fogelkvists liv. Men 99 år på nacken äro inte lätta att bära på. Kan man stå bi så länge, som hon gjort, som varit med sedan 1819, då får man vara nöjd.

Det som förvånar mig något är, att hon uppger sig vara född i Gåsinge, kyrkböckerna uppge som födelseort Torsåker, men det är ju på det hela taget inte så viktigt. Hennes tillvaro kan

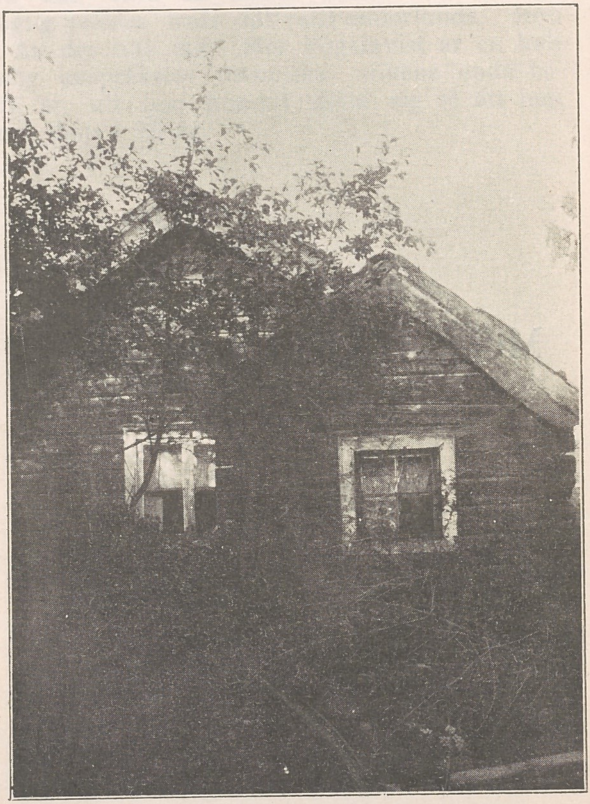
Över-Enhörna ålderdomshem.

Laxne skola.

i alla fall inte borteskamoteras. Var hon är född kan vara en bisak. Hade det varit en kunglig person, hade det varit annorlunda. Men nu är det inte det. Mor Fogelkvist är en helt vanlig anspråkslös människa, vilkens enda bedrift är, att hon kunnat sköta sig så att hon hängt ihop i 99 år.

MOR KARINS STUGA
I STJÄRNA

Mor Karins stuga.

Fordom slöt man sig tillsammans i byalag till ömsesidig hjälp, till ömsesidigt försvar och till ömsesidig trevnad.

Husen voro små och lågo tätt ihop. Man tyckte om prång och skrymslen, där man kunde krypa in och skydda sig för blåst, kyla och väta. Fönstren voro små — glaset var ju nära nog en lyxartikel — och gingo inte att öppna. Vädring ombesörjdes genom spislarne, som voro öppna och där eld brann hela dagen. Man eldade med skatar och bångar, och i askan lågo kolen och glödde hela natten. Då man steg upp tidigt — vintertiden långt före solen — så blåste man eld i kolen, lade på nytt ris och fick lågan att flamma upp. Ladugårdarne voro små, liksom boningshusen, korna stodo trångt men varmt. Hygien var något okänt.

Numera är det sällsynt att få se en riktigt gammal stuga, åtminstone i Enhörna, men ger man sig — i likhet med mannen, som sökte efter sagan — ut för att leta, så kan det hända, att man har bättre tur än han. I Stjärna by finnes en riktigt gammal stuga. Tyvärr är den omgjord och modärniserad en gång för mycket längesedan. Man har delat av stugan, det vill säga köket, och satt upp en skiljevägg. Man har

ändrat spiseln och tagit upp ett fönster och byggt till en kammare. Men det spelar ingen roll. Den, som intresserar sig för antikviteter, finner nog stugan i alla fall tillräckligt antikvarisk. Skröplig är den, så det förslår och har inte sett någon reparation på länge. Det är en egendomlighet med denna stuga, och det är, att den är försedd med en särskild »framkammare». Denna kammare ligger i ett hörn utanför själva stugan, den är stor som en ordinär garderob, försedd med eget fönster och en spiselhäll. Taket är svagt välvt liksom i en skeppskajuta. Numera användes den till garderob, men förr låg man i den.

I köket fanns fordomdags i diskvrån ett litet fönster med blyinfattade rutor. Det togs bort vid den stora reparationen, då spiseln ändrades, mellanväggen uppsattes och kammaren tillbyggdes.

Sådant det är, så är det dock värt att studeras. Man byggde inte av flängt timmer fordom. Men det är mycket länge sedan. Man kan därför sluta sig till, att stugan är redigt gammal.

Den nuvarande ägarinnans förfäder ha setat där sedan år 1760. I sex led ha hennes förfäder ägt gården och brukat den. Den förste av dem hette Erik Johansson, och sedan ha de alla hetat Erik Eriksson, ända tills gården övergick till en måg, som hette Wallin, nuvarande ägarinnans fader.

Hon är således född och uppfödd i byn och har tillbringat hela sitt liv där. Hon har sett hagarna försvinna och åkrarna utvidgas, hon har sett hus uppstå och hus nedrivas, och hon har sett välståndet ökas och folkmängden tilltaga.

Hon har sett mycket. Hon minnes, när vargarne ströko omkring i skogarna. Det kunna vi knappast fatta.

Ofta togo vargarne kreatur. De gåvo sig på både små och stora djur. Hon mindes, när vargen tog en ko på Ekeby storäng. En gång hörde hon svinen skrika så jämmerligt. Då voro vargarne på en galt, som de revo ihjäl.

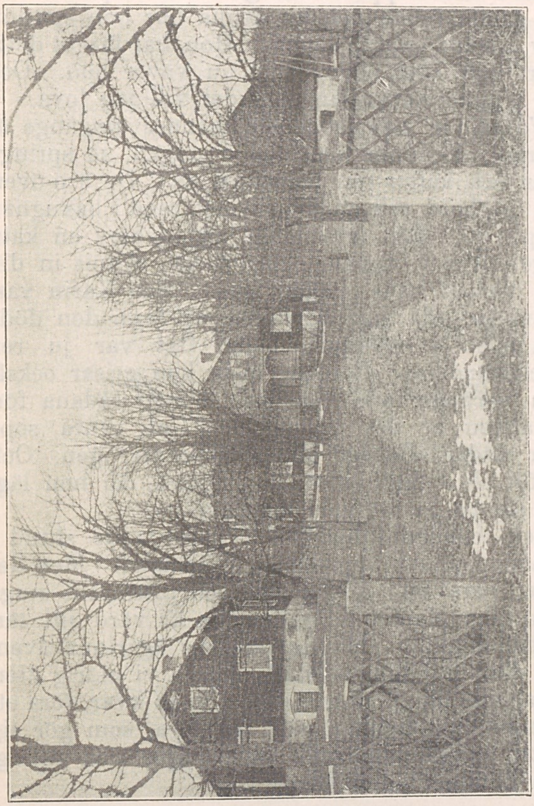
Man gick inte så trygg genom skogen då som nu. Vi minnas alla från bröderna Grimms sagor den lilla Rödluvans möte med vargen. Nu tillhör en sådan episod sagan, men förr kunde den upprepas i verkligheten. Det var en liten flicka, som hette Malin. Hon blev skickad något ärende över Enhörnaskogen. På malmen mellan grindstugan och trolltallen mötte hon vargarna. Hon var ensam, de voro många. Striden blev ojämn. Ingen såg den lilla flickans dödskamp. Ingen kom till stället för att hjälpa henne. Vargarna revo ihjäl henne. Där detta hände, ligger en sten vid kanten av vägen. Den heter Malins sten.

Gamla Karin minnes, när detta hände. Tänk så stora förändringar en så gammal människa upplevat. Fordom ströko vargarna omkring i skogen. Och det var rentav farligt att släppa korna i vall. Man slog de små åkerlapparna med lie och tröskade med slaga. Nu skär man med maskin och tröskar med motor — fotogenbristen skall väl upphöra när kriget slutar. Forsell sjunger i vilken stuga som hälst och för vem som hälst, som har råd att köpa en grammofon, den tid, då man satt kring spiseln, belyst blott av det fladdrande eldskenet fån härden, och kvinnorna spunno och karlarne berättade, den tid, då man lyste sig i ladugården

med ett talgljus i en trälykta, är för längesedan förbi. Spånaden är på de flesta ställen bortlagd, berättandet även. Talgljusen ha spelat ut sin roll, fotogenlampans tid är snart ute, även den, och rätt vad det är, sitter man efter slutat arbete och läser sin tidning vid en elektrisk glödlampa.

Tiderna förändras och vi med dem, heter ett ordspråk. Så är nog i allmänhet fallet, men här och där fortlever ett stycke av det gamla. Här och där har något glömt sig kvar från fordomtima. Och när vi skåda det, är det som ett stycke saga. Tänk, när vi voro små barn och första gången hörde berättelsen om den lilla Rödluvan och prinsessan Snövit, då ryste vi av fröjd och bävan. Och när vi hörde sagan om Hans och Greta och trollpackan i pepparkakshuset . . . Vi lyssnade med undran och spänt intresse. Numera finnas icke samma förutsättningar. Miljön, som sagan krävde, som dess personer och dess handling rörde sig i och omkring, saknas. Man kan skriva en allmogeberättelse nu, man kan skriva en novell, men icke en saga. Därför blir man glad, när man påträffar en sådan här gammal stuga, ty här möter oss en fläkt av sagan.

Mor Karin — hon fyllde 81 år i våras — är också en ypperlig sagofigur. Krokig är hon, och då hon förflyttar sig, sker det med tillhjälp av en pall, som hon håller i ena handen. Att kläda sig har hon för länge sedan glömt och att skura golven ingår inte i hennes vanor. Nej, hon är van vid uteliv och grövre arbete, att gå efter oxarne — med paraply i regnväder — och plöja åkern, det har inte generat henne, och än i dag är hon verksam, fast hon numera inte kör i

Skabro.

åkern. Hon spinner ull och väver munkabälte. Gå kan hon inte, men sitta i vävstolen kan hon.

Hon har klippt ull av gamla skinnpälsar och av gamla fällar, och av denna har hon spunnit tolv härvor garn i vinter. Hon har färgat detta svart och rött själv, och nu väver hon. Och det blir en riktigt fin väv, det vill jag lova.

Väven är hennes arbete, hennes umgänge är djuren. Kommer man in i stugan, så springa höns och kattor om benen på en. De äro överallt, på bord och stolar, till och med i bakugnen krypa de. För inte länge sedan blev en kattunge stekt i ugnen. Han hade krupit in dit, och luckan hade slagits igen. Mor Karin vart förtvivlad, då hon öppnade och fann den döda kattungen i bakugnen. Men det var ju ren olyckshändelse. Fordom hade hon grisar också, som sprungo inne i stugan. Under sådana förhållanden är det ju lönlöst till att skura, sopa eller städa. Hönsen skräpa strax ner igen. Och därför sitter hon hällre i vävstolen, än hon lägger sig på golvet med skurborsten.

Sex bönder finns det i närvarande stund i Stjärna by, sex voro de på 1700 talet. Men det finns bara en så gammal och intressant stuga som mor Karins. Den stugan är värd sitt särskilda kapitel. Och det är dess ägarinna även. Ty den tid som svunnit, kunna vi aldrig återkalla, och de få rester, som finnas kvar, föra ett tynande liv emellan allt det nya, som gör sig brett, tränger sig fram och trampar ned allting, som kommer i dess väg.

TROLLDOM OCH KVACKSALVERI

STUDIER FRÅN ENHÖRNA

Ekeby.

I.

En ort som ligger så omgärdad av berg och sjö som Enhörna, måste på grund av sin isolering komma att föra ett liv, slutet inom sig självt. De trånga gränser, inom vilka människorna röra sig, återverka på deras föreställningar och tankar, så att deras inbillningsvärld blir en helt annan än den, som deras likar på andra sidan bergen äga.

De gå och rota för sig själva, de grubbla över livets gåtor och lösa dem så gott, de kunna. På en sådan ort uppstå filosofiska kvacksalvare, som tro sig kunna bota den andliga nöden lika bra, som de medicinska kvacksalvarne, som »göra åt» för kroppsliga krämpor, tro sig om att kunna lindra på sitt område. Ofta följer det filosofiska och det medicinska kvacksalveriet hand i hand. Det blir en sorts kult, och bland ensittarne i de små kojorna, bland dem som lyssnat sig sjuka på skogssuset, får denna kult troende anhängare. Häxprocessernas tid är ute, men tron på häxor och trollkarlar lever ännu kvar. Man säger, att det gamla försvinner. Det gör så ock, vartefter det nya erövrar världen. Men det finns många hål och skrymslen, dit »upplysningens» ljus ännu inte har nått. Om man icke önskar, att vid-

skepelsen skall fortleva, så önskar man dock att sammanföra och samla, vad som ännu är i behåll, för att kunna få tillfälle att studera de uttryck och yttringar, de stämningar och känslor, den en gång avsatt.

Det troddes fordom allmänt, att det fanns folk, som stod i förbindelse med den onde på ett eller annat sätt. Oftast hade den onde förbundit sig att skaffa sina klienter förmåner av ett eller annat slag, vanligtvis var det då fråga om pengar, ty med pengar kunna ju alla jordiska fröjder köpas. Men ibland kunde valutan även bestå i tur hos det andra könet, som bekant en sak, som inte alltid står att köpa för pengar. Men det kunde också hända, att man genom något syndigt yttrande, det behövdes ofta intet mera, hade råkat förfalla under hans makt.

Det var en ung fru, en förvaltarfru vid Lina, som alltid yttrade, att hon tyckte mera om hundar än om småbarn. Det var ju överord, men Hin Håle är kitslig, han tog fasta på dem. Och när unga frun skulle till att föda, så fick hon en hundvalp i stället för ett barn. Det berättas, att en stor, svart hund strök omkring vid Lina, och till och med hundarne voro rädda för den. Varifrån kom han, och vart hörde han? Det var ingen, som visste det eller vågade nämna, vad han trodde. Men sedan den unga frun genom den misslyckade barnsbörden fått sota för sitt lättsinniga yttrande om hundar och småbarn, försvann han, och ingen visste, vart han tagit vägen.

Detta är ju en relativt oskyldig historia. Här kommer en annan, men som denna, åtminstone enligt Karl XI:es lagedition, hemfaller under

strafflagen, så utsättes här intet namn. Jag vet vem, som åsyftas, men mina läppar äro slutna, och min penna går diskret förbi.

Hustrun till en bonde i en by ej långt från kyrkan begav sig tre torsdagsnätter å rad till vårbundna tallen på Enhörna malm för att där, som hon hoppades, sammanträffa med Satan och få lära något av honom. Och det lyckades henne även, tredje natten kom han, och den lärdom, hon lyckades förvärva, blev över förväntan fruktbringande. Ingen mansperson kunde förtära något hos henne, utan att han sedan sent och bittida skulle komma att hänga där. Det fanns ingen gift mansperson i socknen, som hon inte haft, om man undantar ett par stycken eller, rättare sagt, endast en, ty den ena av dessa två nöp hon till sist i alla fall.

Det medel, hon erhållit av läraren, var så kraftigt, att det till och med verkade på små barn. En liten pojke, son av ett folk, som bodde i närheten, var på besök i byn och lekte och slaskade och fick väl genom ren olyckshändelse något i sig av den sinnesbedårande kärleksdrycken. Han kunde sedan inte hålla sig därifrån. Modern låste in gossen, när hon gick ut. Det hjälpte inte. Han gav sig ut genom fönstret. Hon tog ifrån honom hans kläder. Då sprang han bort i bara skjortan. Allt var förgäves.

Men det var inte endast kärleksdrycker och förhäxad mat, hon sysslade med, denna trollpacka. Var hon ovän med någon, försökte hon skada dennes kreatur. Sådant gick för sig i forna dagar och med en sådan läromästare som den, som träffades om torsdagsnätterna vid vårbundna tallen.

Ett lass rovor.

En spann potatis.

Alléen vid Löfsta.

En av grannkvinnorna fick en dag se en klick trollsmör på sin ladugårdströskel. Om korna kommit och gått över det, så hade det varit hänt; de hade blivit sjuka. Kvinnan hade emellertid haft den turen, att hon varseblivit det, innan det hunnit anstifta något ont, otyget. Hon visste även bot för sot. Hon visste, att om man piskade trollsmöret med björkris, eldade upp ugnen och kastade in det däruti, så skulle man få se, vem som lagt dit det.

Hon piskade trollsmöret, eldade upp ugnen och kastade in det dit. Knappt hade hon skjutit till ugnsluckan om det, så kom den ovannämnda bondhustrun farande och gjorde sig mycket beskäftigt ärende med att fråga efter en sak, som hon ville låna. Men grannkvinnan förstod, vem som lagt trollsmöret på hennes ladugårdströskel, förstod, vem som ville skada henne och vem som hon borde se upp med.

Innan hon dog, blev bondhustrun, jag talat om och vilkens namn jag inte vill nämna, så tjock, att hon inte kunde ligga utan måste sitta i en länstol. Kvällen, innan hon blev död, sågo grannarne tvenne svarta hästar, ur vilkas näsborrar eld lyste, på vägen, som ledde genom byn. Det var hennes herre och läromästare, som kom för att hämta henne. Men det var allt fler än denna hustru, som sutto inne med nyttiga kunskaper, och det var fler än hon, som missbrukade dem.

Det var en torpare, som köpt en ko. Då han ställt kon i ladugården, kom ägarinnan till torpet dit, vi kunna ju kalla henne Lotta. Hon gick in i ladugården och tog på kon här och där. Mera behövdes inte. Kon blev sjuk. Hon

magrade av, slutade upp med att äta och dricka och stod där och bara svettades.

Då tillkallade torparen gubben H. i Väsby. Han var en mycket kunnig, alltid hjälpsam man, en man, som åtnjöt stort förtroende bland sockenborna och som ofta anlitades, då djur och människor hade insjuknat.

Han kom dit, tittade på kon och sade:

— Jag kan inte se något fel på henne, men stöt på Lotta! Torparens hustru gjorde, som gubben H. hade sagt, och hon skällde ned Lotta så, att hon inte var värd två ruttna lingon. Kon blev bra, men torparens hustru blev från den stunden sjuk. Och den sjukdomen fick hon behålla hela sitt liv. Det satte sig i höften.

Denna Lotta, vi ha ju kallat henne så, var dotter till Bränntorpsgumman, en gumma, som visste en hel del på gott och ont, som var mycket omtalad på grund härav och mycket anlitad för att »göra åt» hos folk inom socknen, som voro sjuka.

Som prov på hennes kunskaper berättas följande:

Vid ett torp, som hette Beateberg — På Ekeby ägor — bodde för 74 år sedan en man, som hette Lundgren. Han hade en stut. Och stuten fick skott. Han skickade då sin hustru till Bränntorp för att hämta den kloka gumman, och hon kom dit och »gjorde åt» för skott. Då denna procedur var slut, gick man in i stugan och drack kaffe. Så gick man in i ladugården igen för att se, hur det tagit. Stuten var emellertid likadan som förut. Då gjorde gumman åt en gång till, och så gingo de på nytt in i stugan och drucko kaffe. Men när de kommo

in i ladugården för tredje gången, så hade ännu ingen förbättring inträtt.

Förargad utropade då Bränntorpsgumman:

— Jaså, ni ger er inte! Ni skall väl få, som ni vill då!

Och så gav hon sig till att riva i taket ovanför stuten, och där hittade hon ett gammalt möggligt revben.

— Detta, säger hon åt Lundgren, skall du gräva ned, där varken sol eller måne lyser, och varken folk eller fä kan gå över.

Lundgren grävde ner det under en björk, som står strax invid Ekeby grindstuga. Björken står kvar än i dag. Den är inte svår att hitta. Det är ett stort, lummigt, vackert träd, som står alldeles intill vägen.

När hon givit Lundgren revbenet, säger hon:

— Nu kommer en hit och vill, att Lundgren skall slakta, men han går inte sta'!

Gumman hade inte hunnit mer än nätt och jämt avlägsna sig, så kommer grannen, Eriksbergaren, och ber för själ och pina, att Lundgren skall komma till honom och slakta en ko, som blivit sjuk. Men Lundgren gick inte. Kon fick ligga och självdö.

Stuten blev bra. Lundgren hade den kvar i flera år.

Och det var Bränntorpsgummans förtjänst.

Och detta hände, som jag nämnt, vid Beateberg, ett torp under Ekeby i Ytter-Enhörna för 74 år sedan.

II.

Den av mig omnämnde gubben H. i Väsby hade mycket stort anseende som läkare. Han

Sjutton år.

kunde »göra åt» både för människor och djur. Medan han levde, anlitades sällan någon veterinär i Enhörna. Läkaren besöktes kanhända någon gång vid något stadsbesök, men veterinären ansåg man sig icke behöva. I den specialiteten var H. överstyv. Om vi tänka oss litet in i saken, så finna vi, att livet på denna tid var idealiskt ute i Enhörnabygden. Man var visserligen isolerad från yttervärlden, men man kunde hjälpa sig själv i alla situationer. Man behövde aldrig fara någonstans. Var kon sjuk, så fanns det bot på nära håll, och var hustrun sjuk, så fanns det bot för henne också. Man bryggde kärleksdrycker för att locka till sig grannkvinnans man, och man anskaffade trollsmör för att förgöra sina grannars kor å ena sidan, och å andra sidan gjorde man åt, kokade mixturer, beredde salvor och läste besvärjelser. Behövde man kraftigare hjälp, om man ville riktigt skada en person, eller om man själv blev alltför illa åtgången, så visste man också platsen, varest man kunde få den. Om man vakade tre torsdagsnätter vid trolltallen på Enhörna malm, fick man tillfälle att träffa den, som gärna hjälpte; om han blott hade den minsta utsikt att få något betalt för den hjälp, han lämnade. Man utövade både svart och vit magi. Och vid trolltallen träffades, så vitt jag kan förstå, stundom hela sällskap av supplikanter.

Gubben H. få vi inte säga något ont om. Hans lärdom härstammade inte från trolltallen på Enhörna malm. Men den var inte mindre för det. Här nedan endast ett exempel:

Det var en man, som skurit sig mycket svårt, blodet ville inte stanna. Han band om, men det hjälpte inte, det blödde igenom. Och då

han såg, att han inte fick bukt med blödningen, att han själv ingenting förmådde och att han riskerade att förblöda, om han inte fick hjälp, så skyndade han sig i väg till H. När han kom dit, var H. emellertid inte hemma. Han hade begivit sig till Sundsör i grannsocknen Turinge. Sonen, som ansåg fallet allvarligt, spände för och körde det fortaste han kunde, till Sundsör för att hämta fadern. Den skadade skulle stanna vid Väsby, till dess de återkommo.

Sonen kom fram, träffade fadern och underrättade honom om olycksfallet.

— Det är inte så farligt, svarade denne, som ännu icke fått uträttat, det han skulle. Han kan vänta.

Han gjorde sig häller ingen brådska.

Omsider hade han dock fått sina uträttningar klara och steg upp i vagnen.

Då sonen ville mana på hästarne, sade han blott:

— Vi hinna nog fram. Det är ingen brådska.

Äntligen voro de hemma. Det är blott en halv mil emellan Väsby och Sundsör. Mannen satt kvar och väntade. Men såret blödde inte längre. I samma stund som sonen träffade fadern och anmälde sjukbesöket för honom, hade blödningen upphört.

— Jag sade ju, att det inte var någon fara, sade gubben H. med ett knipslugt leende. Och så lade han förband på såret och lät den skadade mannen gå hem.

Såret läktes på kort tid, och han fick aldrig något men av det, men när talet faller på gubben H., drar han fram detta exempel på H:s skicklighet, som var så stor, att han till och med på avstånd kunde stilla en blödning.

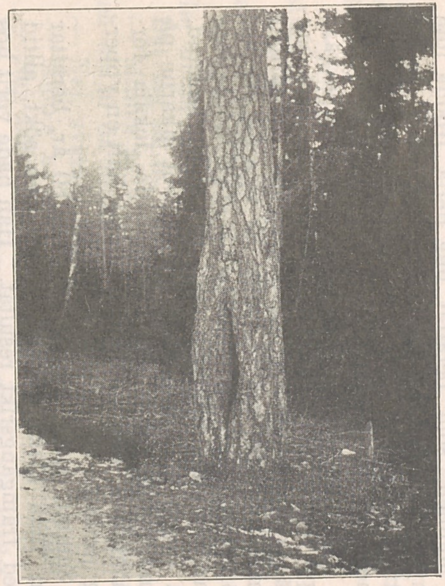
Hagaberg.

Väsby.

Stuga vid Aska by.

Trolltallen.

Mannen, som berättat mig detta, trodde inte mycket på läkare. Man kan aldrig läsa sig till att bota sjuka, sade han, och medicin skadar mera, än det gagnar.

Det är ju inte underligt, att en man, som växt upp under förhållanden sådana som dem, jag här relaterat, uttalar dylika åsikter. Tvärtom finner jag det helt naturligt, är inte det minsta förvånad. Och då vi tänka på, att Enhörna inte var den enda kommun, som var så där isolerad, så kunna vi förstå, att misstron mot läkarne på landsbygden haft sin grund i de lokala förhållandena, och att kvacksalveriet haft en ypperlig jordmån att växa och frodas i.

Samme man, han är nu över 80 år, berättar om flera kloka gummor, som han sökt, alltid med framgångsrikt resultat. Han hade varit hos en kyrkvaktareänka, som hette Lundblad, i Lid, och som varit mycket ryktbar för sina kurer. Denna gumma hade en dotter, som gått i sin moders skola, och som botade sjuka, även hon. Dottern bodde i Tyskkroken vid Malmköping. Även henne hade han sökt en gång, då han hade ont i ett knä.

Den märkligaste bland kloka gummor var dock en, som bodde i Halls fattiggård. (Att en människa med sådan förmåga behövde sluta sina dagar på ett fattighus, synes mig vara alldeles obegripligt, och det bevisar bara, att födgeni är något alldeles för sig, som inte har ett spår att skaffa med något annat slag av geni.)

Min sagesman hade en broder, som var ofärdig. De bägge bröderna följdes åt till henne för att rådfråga henne angående den lytte broderns sjukdom. Läkarne trodde ingen av dem på.

Då de kommo in, fingo de vänta. Gumman var upptagen. De hörde henne då tala med en bättre herre, som kommit dit liksom de för att rådfråga henne.

— Minn's ni det? hörde de henne säga gång på gång.

Nej då, han mindes ingenting. Han bara skakade på huvudet.

— Minn's ni inte det och inte det häller? Har ni då alldeles förlorat minnet?

Det såg så ut, men då började hon så här:

— Minn's ni, att ni var ute och gick en afton, och att ni då mötte tre fröknar?

— Nej, svarade herrn.

— Minn's ni inte, att den ena hade klumpfot?

— Nej, då!

Men då vart gumman arg, vände om bladet och sjöng ut för honom.

— Jag skall säga er, jag, vilka de där fröknarna voro. Det var skogsrå, sjörå och tomtrå. Det var en orm, en groda och en vässla. Och det var grodan, som hade klumpfot. Vad ni hade er emellan, det vet ni själv, och från den stund, ni hade det lilla barnet på er arm, har ni inte sett er hälsas dag. Men nu ska vi försöka, tillade hon mildrare, om ni kan bli bra.

Den fina herrn blev alldeles röd och skalv i hela kroppen. Sen vart det min Enhörnaman och hans broders tur.

Gumman beskrev hur de hade dikat ut en äng. Hon hade aldrig sett den, men hon talade likafullt om för dem, hur ängen såg ut. Hon visste, hur dikena lågo, och att det fanns en källa där och ett alröse invid källan. Och från källan gick en liten ström, och över den ström-

men hade man lagt ett bräde. Hon beskrev varenda sak för dem, och de kände genast igen allt, som hon talade om. Och så berättade hon om, hur brodern tagit upp en groda och lagt på brädet över strömmen. Och den grodan gjorde du illa, och därför blev du ofärdig, sade hon.

Och brodern vart bra med detsamma. Det var precis som ett under. Hon hade förmågan att se längre än andra både tillbaka i tiden och framåt, den gumman, och få voro de, som gingo ifrån henne ohulpna. Och nog stod hon i förbund med sådana makter, som kunde hjälpa, om de ville. Det bevisas av alla hennes lyckade kurer. När denna gumma skulle till att dö en gång, blev det ett sådant liv i fattighuset, att alla hjonen måste flytta bort. De kunde inte stanna kvar där, utan de måste inkvarteras vid Halls gård. Gumman låg i sin säng och slog med en käpp och skrek: Ännu är inte stunden inne, ännu är inte timmen slagen. Och det brakade och slog och lät, som om huset vilket ögonblick som hälst vore färdigt att ramla. Prästen och klockaren voro dit, men de måste gå med oförrättat ärende. Ingen människa kunde vistas inne i huset, ett sådant rumor var det.

Det fanns gott om kloka gubbar och gummor förr, gubbar och gummor, som förstodo sig både på ett och annat. Det var bara ett, som de inte begrepo, och det var att ta betalt. Med all sin lärdom voro de dock icke slugare, än att de läto lura sig av Fan. Att göra kontrakt med honom och sluta på fattighus, det skulle jag då aldrig gått in på. Nog skulle han ha fått försörja mig till döddagar alltid, det är säkert, och det på ett

flott och gentilt sätt. Förrän jag fått garanti för det, hade jag aldrig satt mitt namn under kontraktet.

III.

De hemliga vetenskaperna äro av flerahanda slag. Konsten att bota sjukdomar är ett, konsten att se i framtiden ett annat. Olika människor kunna också besitta vissa egenskaper i högre eller mindre grad.

Vid Ekeby fanns t. ex. en trädgårdsmästare, som ofta såg likprocessioner. När han var ute och gick, mötte han än här, än där en dylik. Och sedan sade han:

— Det kommer snart lik därifrån.

Och det slog aldrig fel.

En dag, då han gick och krattade sandgångarne, såg han den nyligen döda inspektorsfrun stå i fönstret och skratta åt honom.

Sådana syner äro i alla fall något underordnat. En simpel clairvoyance. Vid sidan av häxor och trollkarlar är en clairvoyant en nolla. Men i samband med andra psykiska företeelser kunna de gärna vidröras. Det underligaste är emellertid den direkta beröring, folk säger sig ha haft med varelser, vilkas tillvaro de flesta av oss icke tro på. Det finnes människor, som kunna taga på sin ed, att de sett tomtar och rån. Och sådana människor äro inte så sällsynta, som man skulle kunna tro. Jag själv skulle ofantligt gärna vilja göra bekantskap med något av dessa mystiska väsen, men fast jag är född på en söndag, så har jag aldrig fått se något dylikt. Söndagsbarn påstås ju skola se mer än andra.

Nu skall jag berätta en historia om en tomte till att börja med.

Min sagesman är en fullt trovärdig person, en gammal Enhörnabo. Han tjänade i sin ungdom en tid i Nergården i Vinberga. Där hände det, och vittnen voro fyra personer.

Pigan hade sin fästman hos sig. De lågo i köket. Där låg även den, som berättat historien. Kammargolvet var upprivet. På natten kom en liten vit gubbe in, tog upp plankorna, som lågo bredvid pigans soffa, och bar in dem i kammaren. Sedan hördes tydligt, hur han spikade fast dem och hur han, sedan detta var gjort, kastade hammaren ifrån sig.

Han kom ut i köket igen och gick direkt bort och tittade bakom pigans spegel, som stod på bordet vid framfönstret.

Då min sagesman hade stigit upp påföljande morgon, gick han bort till bordet och tittade bakom spegeln, nyfiken på att få veta, vad det varit, som intresserat tomten där. Då såg han en silvergaffel, som det hade varit väsen om. Husbonden hade påstått, att pigan kastat den åt svinen.

Tre personer hade sett tomten, och den fjärde hade hört honom. Det var husbonden, som låg i salen.

Samme man berättar en historia om ett rå. Han seglade några år i yngre dagar på sjön, och då inträffade det en mycket egendomlig händelse, även den i Enhörna.

Jakten låg en afton förtöjd vid Slandön. Det påstås att där skall vara starkt rå. Man hade slagit sig ned i kajutan och drack och spelade kort för att fördriva tiden.

Skepparen gick upp för att kasta sitt vatten. Då han kom upp ur kappluckan, fick han se ett fint fruntimmer stå på däck.

— Kom hit skall ni få se en sådan vacker flicka, ropade han till dem där nere. Karlarne rusade upp, men då var hon försvunnen. Skepparen gick bort till gallionen i fören och uträttade sitt ärende. De andra, som gått ned igen, hörde honom plötsligt ropa på hjälp. Och när de kommo upp, sågo de honom ligga framme vid gallionsbilden. Där låg han och skrek och jämrade sig, så det var ynkligt att höra det, och kunde inte röra sig. De måste bära ned honom i kajutan och bädda ned honom i hans koj.

En annan historia om rå på Slandön lyder sålunda:

En liten gosse var ensam hemma. Modern var över till storlandet. Ett mycket fint fruntimmer kommer in och ger sig i språk med honom. Till sist ber hon honom följa med åt skogen.

Men då säger han:

— Mamma kommer. Och i samma ögonblick är den fina damen försvunnen.

Efter den dagen har pojken emellertid varit fnoskig.

Rået på Slandön är således inte så trevligt att råka ut för.

I samband härmed berättar jag en historia om ett fosterbarn på ett litet soldattorp i skogen mellan Vinberga och Heda.

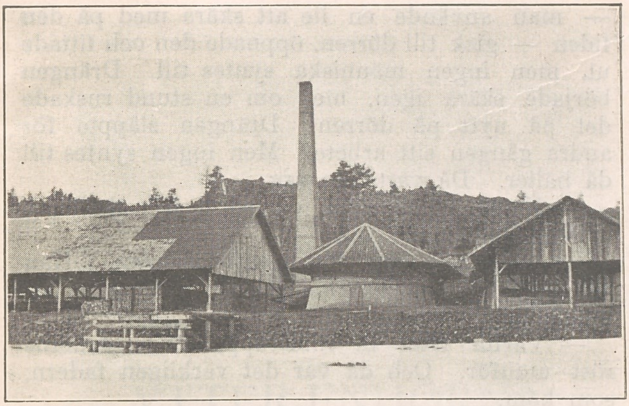
Det var ett svårt ruskväder, men gossen ville nödvändigt ut. Han tyckte sig ha hört sitt namn ropas ute i skogen. Tekla kommer, Tekla kom-

mer, sade han. Tekla var en flicka, som brukade gå dit. Han fick ett par hurrilar av fosterfadern, för att han var så envis och ville ut Gossen minn's det där än i dag, fast han nu är stora karlen, och han brukar ofta tala om det med fosterfadern, när de träffas. Och han är glad, att han ej fick sin vilja fram. Och han tycker, att det är så underligt, att han kunde höra det så tydligt. Vem var det, som ropade i skogen? Rået? Ingen människa var ute i ett sådant väder. Vad skall man egentligen tro? Ropet kom från en skogsbacke, benämnd Kyrkhagen.

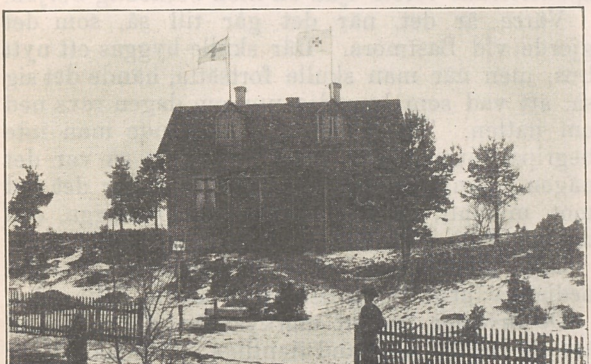
Vid samma soldattorp brukar ett lyse gå fram mellan sju och åtta om höstkvällarne. Det kommer från Kyrkhagen, där ropet hördes. I Varnby har man sett det, när det gått över fälten och upp mot Årby skog. Många ha sett det, men ingen vet, vad det är. Torparen har försökt att genskjuta det vid stättan, men han har alltid kommit för sent.

Det är allt kusligt att bo i skogen särskilt om kvällarne, då man ser ljus vandra, fast ingen människa är ute, och då man hör rop, vilkas ursprung man inte kan förklara.

På en del gårdar finnes vad som kallas för förbud (tonvikten på första stavelsen). Så t. ex. vid Börsholm. En gammal man talar om för mig, att hans föräldrar bott där för länge sedan. Och när fadern var borta någon kväll, så förnams alltid förbud, strax innan han kom hem. En kväll var fadern borta längre än vanligt. Drängen stod vid skärkistan i stallet och skar halm till sörpning. Gossen höll i lyktan. Då ryckte det till i dörren. Drängen lät lien falla

Hallsta tegelbruk.

Godtemplarehuset, Ytter-Enhörna.

— man använde en lie att skära med på den tiden — gick till dörren, öppnade den och tittade ut, men ingen människa syntes till. Drängen började skära igen, men om en stund ruskade det på nytt på dörren. Drängen släppte för andra gången sitt arbete. Men ingen syntes till då häller. Då vart han arg.

— Kommer du igen en gång till, skall jag märka dig, ropade han.

Då ruskade det för tredje gången. Han tog upp lien ur skärkistan och var färdig att hugga till.

— Varför låter ni inte upp, hördes faderns röst utanför. Och då var det verkligen fadern, som kom.

Det är egendomligt med förbud, men det är en mycket vanlig historia. Det är så att säga spökeriernas första fjät, en liten beskedlig början.

Värre är det, när det går till så, som det gjorde vid Bastmora. Där skulle byggas ett nytt hus, men när man skulle fortsätta, hände det sig så, att vad som byggdes upp om dagen revs ned om natten. Till att börja med kunde man inte begripa, huru detta kom sig. Men så var det någon, som åtog sig att vaka, och när det led mot midnatt, kom en ohyggligt stor sugga, och det var hon, som vållade hela förstörelsen.

Och man måste uppge byggnadsplanen och nedlägga arbetet. Huset blev aldrig fullbordat.

De osynliga äro ett märkvärdigt släkte, ibland äro de bevågna, ibland fientliga. På senare tider ha de blivit mer och mer neutrala. De blanda sig inte mera i människornas förehavanden.

YTTER-ENHÖRNA

KRISÅRET 1918

Vid kaffebordet.

Ett år har gått! Är det verkligen inte mer! Ett år och vilka förändringar! Allting är sig likt, ända till man kommer så, att man ser kyrkan. Men då märker man den nya tiden. Man ser några fula hyggen grina emot sig. Det är som om elden gått fram över bergen. Men det är inte elden, det är yxan. En av gårdarna i byn har bytt ägare. Han lär ha givit 90,000, en vacker summa, och för att skaffa ränta på detta kapital måste skogen offras. Fordom födde denna gård 20 kor, nu föder den en, och den kon har man mjölkat en skvätt av, då man skulle sätta på vällingkastrullen eller då man skulle dricka en kopp kaffe. I stället för att titta in på magasinet tittade man in i ladugården och fick sålunda sitt behof för tillfället tillfredsställt. Men kon for illa av, att hon så där stundligen fick stå till tjänst, hon sinade. Man fick dricka sitt kaffe utan mjölk. Förr hade gården tjugu kor och födde både husbondfolk och tjänare, och det var aldrig något knussel, nu kan man inte ha ett par arbetare i maten. Pengar har man, men spannmål och mjölk få de köpa, var de kunna, mjölken få de hos en backstusittare, som har mjölk men inga pengar. Det är ju

ingenting att tala om! Man har naturligtvis rättighet att sköta sin gård så, som man själv finner för gott. Vad har en utomstående med den saken att göra? Platt ingenting naturligtvis, men ändå kan den utomstående inte låta bli att undra, ty detta lantbruk hör icke till undantagen numera, ett dylikt sätt att sköta gårdar hör till ordningen för dagen. Man stiftar lagar och utger förordningar, som alla utgå på att tvinga odlaren att avstå sina produkter åt andra. Och man föreskriver, vad han får ta, utan att beräkna produktionskostnaderna. Ända tills han ledsnat och säljer sitt jordbruk. Penningmannen, som köper för skogens skull och icke för jordens, kommer i besittning av egendomen. Han lägger ned jordbruket, som han inte begriper och inte intresserar sig för, och börjar spekulera i skogen, och när skogen är slut, begynner han med ristuggare och slutligen med stubbrytning. Han själv blir rik, mycket rik. Så rik att han kan sälja gården och flytta därifrån. Men gården? Den är förstörd för långa tider. Fattiglappar slå sig ned där. Åkern blir ännu mera vansköött. Familjerna komma på kommun, avgifterna till fattigvården stiga. Men låt oss blunda för dessa tröstlösa framtidsutsikter. Man ropar på bröd, bröd, bröd, och man ropar på mjölk och smör. Samtidigt minskas kreatursstammen, folk och hästar skickas till skogen, man utbyter plogen mot yxan. Det blir stenar och inte bröd. Samtidigt inrättas det ena ämbetsverket efter det andra, alla teoretiskt oöverträffliga men praktiskt omöjliga.

Jag tar av mot norr, ett nytt hygge bringar mig på nya sorgliga tankar. Här var förr en

vacker björkhage. Nu finns här bara torrt ris och stenar.

Solen börjar på att sjunka mot horisonten. Det är bäst att tänka på nattlogi.

I en bondgård lyckas jag erhålla sådant. Inte hos ägaren, ty gården har ingen ägare. Åtminstone vet inte arrendatorn, vem som äger den. Han tror, att han skall få veta det, när arrendet skall betalas. Då brukar vanligtvis någon infinna sig, som tar upp pengarne. Det brukar man aldrig glömma. Men dessemellan är gården herrelös. Ibland komma spekulanter ut och titta på den. En av dessa, en mycket fin och elegant herre, erbjöd arrendatorn att få bo i tvättstugan, om han, den elegante herrn, köpte gården. Arrendatorn betackade sig för det generösa anbudet, och mannen avstod förargad från köpet. Så går det till. Medan man skriver luntor om folkförsörjningen och pratar munnarne ur led i diskussionsklubbar och på möten, förvandlas landet till ödemark. Det är guldets förbannelse, som mer och mer griper omkring sig, man står alldeles maktlös.

Medan jag sitter där, kommer en liten pojke in. Han har ett hurtigt utseende och livliga bruna ögon, och han bär en påse på ryggen. Är det en tiggarpojke? Nej, det är han för snygg till. Han är ute för att »fäkta» potatis. Han är från Södertelge, har varit ute hela dagen och har fem fjärdingsväg att gå för att komma hem, fem fjärdingsväg i villande skog — Enhörna malm — i mörka natten. Han är alldeles våt, ty mot aftonen har ett tätt, jämnt regn silat ned.

— Skall du gå hem i kväll? säger arrendatorns hustru.

— Ja, svarar pojken.

— Och med den tunga påsen? Det går inte! Du blir liggande i skogen, och gastarne ta dig! Kan man inte träffa dina föräldrar per telefon?

— Jo, vi ha telefon hemma.

— Ring upp då, säger hustrun till sin vuxna dotter.

Föräldrarne vilja inte, att pojken skall stanna över natten, ty han är inte »så klädd», säger hans mor.

— Han får inte gå! Vi släppa inte ut honom ensam i skogen i det här vädret, säger dottern och ringer av.

Gossen blir bjuden på kvällsvard.

Han är mycket hungrig och äter glupskt. Sen får han gå till sängs för att nästa morgon, sedan han fått en ordentlig frukost, skickas hem till sitt.

Tre liter hade han köpt för 25 öre på ett ställe, resten hade han fått till skänks. Han hade 15 liter i påsen.

Jag erfor sedan, att man på många ställen kände igen den gossen. Fadern är handlande. Gossen var tolv år. Trakten är överlupen med folk, som vilja »fäkta» potatis, mjölk och smör. När de fått på ett ställe, säga de ändå på det nästa, att de ingenting fått, och gömma undan det de fått i någon skogsbacke, lägga upp en depå, kan man säga. En hade fått så mycket potatis, att han eller hon, vilket det nu var, jag lade det inte på minnet, måste ta skjuts hem.

Och ändå säger man, att bönderna äro »de minst solidariska« av alla samhällsklasser. Bön-

derna här i Enhörna ha gett bort så mycket, att de knappt ha något själva kvar.

Medan vi sitta, komma tre montörer in. Elektrifieringen pågår nu med största brådska. I höst skall hela Enhörna stråla i elektrisk belysning. Sen får amerikanar'n behålla sin fotogen. Vi behöva den inte mer. Vi ha nu äntligen i nödens hårda skola lärt oss att hjälpa oss själva. Men det blir dyrt, mycket dyrt. En montör har femton kronor om dagen. Det är bra betalt, men han har också utgifter. För maten får han betala fem, och detta är utom husrum. Sverge är visst på väg att bli ett Klondyke.

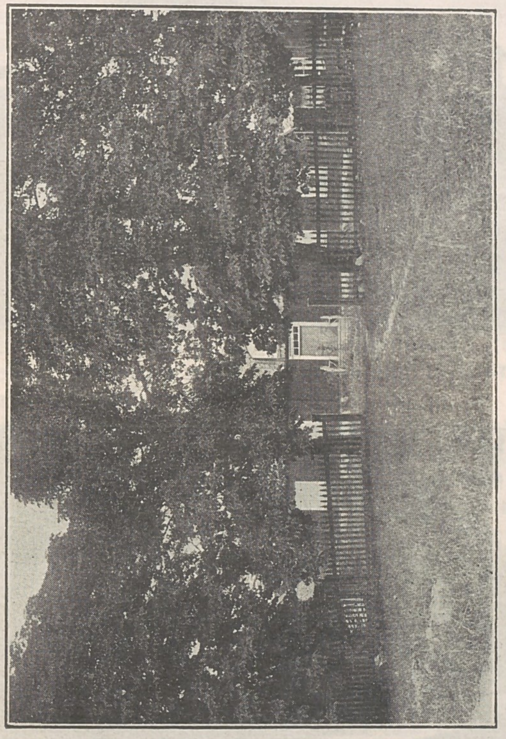
Vart man skådar, ser man långa rader av stolpar. De skära av i landskapet. Färskt trä har en skarp, rå färg. Jag tycker inte om den. Den lyser inte endast, den skriker. Stolparna verka flådda. Men det går över med tiden. Gamla telefonstolpar göra inte så mycket väsen av sig, de smälta vackert ihop med omgivningen. Väder och vind ha gett dem en grågrön färg, som inte stöter.

Stora förändringar överallt! Jag får höra, att en annan gård, en av de större, bytt ägare, ett par, tre gånger. Och varje ägare har förtjänt en femtio tusen på den. Man är alldeles galen att sälja och köpa. Ett formligt spekulationsraseri har gripit omkring sig. Man säljer gårdar och man säljer djur. Åkrarna köras med benrangel. Det är bara så mycket, att man kör, för att det skall köras. Då sköter man ju i alla fall sitt jordbruk. Om det inte växer sedan? Det rår man inte för. Alla människor veta ju, hur vansk- ligt jordbruk är. Man kör bara för att lugna

sitt samvete och för att lamt försvara sig mot onda tungor.

Följande morgon fick jag ett stadigt potatismål. Nu kan man äta enbart potatis, utan sovel. Gick det för sig förr? Höll man till godo med det, löpte man fara att totalt förlora sitt goda namn, sitt sociala anseende. Men nu . . . Tänk vad tiderna förändras! De finnas, som givit 200 kronor för en tunna potatis. Jag mins ett år, inte alltför länge sedan, då tunnan kostade tre. Nåväl, jag fick potatis och jag fick mjölk, och så gav jag mig ut.

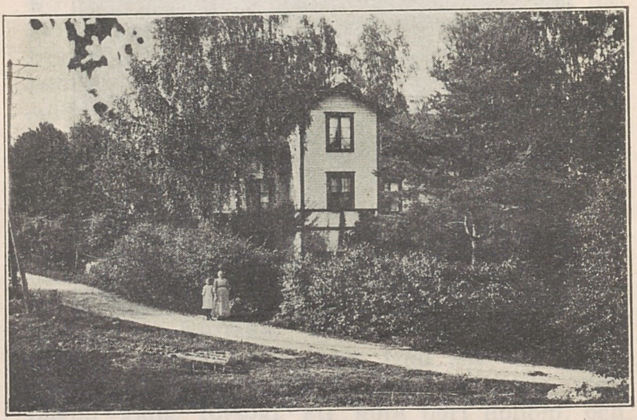
Vid Ahl fanns en gammal gubbe, som kallades för Grotte-Far. Han hade varit soldat i sina yngre dar. Han hette Eriksson-Ahl. Jag brukade titta in hos gubben och språka med honom, det var rätt så intressant. Nu var han död. Även där således en förändring! Eriksson var ett original av den lugna, godmodiga sorten. I sin ungdom hade han svirat, men på gamla dagar var han fanatisk nykterhetsvän. Han hade byggt sig en liten koja eller, rättare sagt, grävt ned sig i en backe på Ahls ägor. Eriksson var soldat, och han var med sin tid eller till och med före den, ty han hade, som jag sade, »grävt ned sig». Och därför kallades han Grotte-Far eller rätt och slätt Grottan. Backen hette annars Brudbacken eller Bruddbacken (Broddbacken?) Och där levde han ett stillsamt och förnöjt liv och försörjde sig med dikesgrävning och gårdfarihandel. Han låg i ständig fejd med ägaren, patron Norman. Det var arvfienden. Och honom bombarderade han från sin »ställning» med allehanda skymford. Norman hade visst någon gång försökt att köra bort honom, och

Varnby herrgård.

Aska by.

Callanders, Stjärna.

det kunde han inte glömma. Han påstod, att en soldat hade rättighet till den jord, han uppodlat, och han hade själv brutit upp och odlat den lilla täppa på backsluttningen, som omgav hans originella hydda. Om hans arbetsflit talar den 270 meter långa stenmur, som han omgärdat täppan med.

Eriksson hade en ganska romantisk levnadssaga. Han hade varit gift med en mycket vacker kvinna, som alla karlar voro tokiga i. Hon hade gynnat en av dem, en, som var hans förman. I ett anfall av svartsjuka och kanske också i fyllan och villan hade Eriksson slagit till denne. Han hade blivit ådömd fängelsestraff för subordinationsbrott. När han kom hem, började ett olyckligt liv, som slutade med, att han gifte bort hustrun med en ladugårdskarl i grannsocken, som han själv uttryckte sig. Nu är han borta, en orolig ande har funnit ro.

Vid Stjärna bodde en annan gammal man. Det var en gammal sjöbuss, som slagit sig ned på landbacken och öppnat bageri. Han hette Callander. Då jag åkte förbi där, observerade jag, att kringlan var nedtagen. Därtill bar kristiden skulden. Men det var inte bara kringlan, som var borta. Även gubben, som ägt rörelsen, var borta. Jag hörde vid Aska, att han för kort tid sedan gått hädan. Stora förändringar således överallt, nya namn och nya ansikten.

Det enda, som är gammalt, är husen — ja, de stå verkligen kvar, ha inte ens förökat sig under kristiden — skogarna — utom på ett par gårdar — och bergen.

De äro lika allvarliga, lika stolta, lika höga som förut. Utsikten över dalgången från höjden

vid Rösta är lika vacker som förr. Ja, den dagens afton var den vackrare, än jag någonsin sett den. Mot en fondvägg av violettsvarta moln avtecknade sig Aska, belyst av solens sista, eldröda strålar, i en färgprakt, som jag aldrig skådat. Den stora, vita handelsboden lyste i bjärtaste mörkgula kadmium, skola, goodtemplarhus och andra byggnader i karmin och cinober. Själva skogen var röd, fast i en dunklare färg och med dragning i violett.

Trots allt nytt, så är Enhörna dock det gamla Enhörna, som jag så väl känner. Gårdar och byar förbli, blott människorna växla.

BARNHEMMET VID STENBY.

UNDERNÄRDA STOCKHOLMSUNGAR PÅ GÖDKUR HOS FRÄLSNINGSARMÉN

Barnhemmet vid Stenby.

"I barndomens dagar min flärdlösa håg i kronan och spiran en leksak blott såg", sjunger tsar Peter i Lortzings opera: Tsar och timmerman.

Barndomen är ju den härligaste tiden. Den, som inte haft någon barndom eller något att minnas därifrån, har icke levat.

Tänk så lyckliga de barn äro, som ha far och mor och ett vackert hem! De veta inte, hur lyckliga de äro. Men hur många barn ha ett vackert hem? Många bo i ett kyffe och få leka mellan soptunnorna på en bakgård. Mor är utsläpad och gnatig, och far se de inte mycket av. Han är mest »på fabriken». Sällan faller en stråle sol på dessa barns lott. De få knappast äta sig mätta, ty finns det någon mat i huset, så skall far, »som arbetar», ha den. Alltid gå de i vägen. Far grälar på dem, och mor knuffar dem. Båda föräldrarne äro otåliga och nervösa, barnen ha ingen att förtro sig till, de bli bittra och inbundna. Och bitterheten ökas, ju äldre de bli, och det blir människor av dem, som aldrig äro nöjda. Barndomen sätter sin prägel på människans hela liv. Uppväxttiden är en viktig tid. I skolan erhålla småttingarne barntidningar, särskilt till julen, som innehålla så många vackra

bilder, så många bilder och berättelser, som sätta deras fantasi i rörelse. De få se så mycket vackert, som de aldrig sett i levande livet, och som de sedan gå och grubbla över och drömma om, som de längta efter och avundas. De få se så mycket, som de aldrig själva tro sig komma att uppleva.

Och dock.

Sagan kan bli sanning.

Vid Stenby i Ytter-Enhörna har Frälsningsarmén anlagt ett barnhem, där ett kvarts hundratal barn mottages över sommaren. Och det barn, som har tur, kan ju kanhända få komma att tillbringa några härliga sommarmånader på detta barnhem, få tillfälle att själv uppleva detsamma som barnen på jultidningsplanscherna och samtidigt förskaffa sig ett vackert minne att ta med på vandringen.

Barnhemmet vid Stenby måste förefalla småttingarna som ett sagoslott, ty hela inredningen är sådan, att den måste tilltala barnasinnet. Tapeter, gardiner, allt är så nätt och fint. Det hela verkar dockskåp. Bara de små sängarne, vita med resårbottnar. Så vita och rena lakan ha de icke hemma som här. Och så ljuvligt drömma de inte i sin egen säng, som de göra det här, ty här stå de under goda féers beskydd, allt styggt, fult och elakt är bannlyst.

Och när de om morgnarne vända åter från drömlandet, där de träffat sin riktiga mamma, kommer deras sommarmamma, föreståndarinnan och hennes medhjälpare, och de bli tvagna och påklädda, och så få de under sång tåga ut till matsalen, där frukosten väntar på dem.

Matsalen, ja den är så ofantligt trevlig. I

taket hänger en krona, som är så lustig så. Ljusarmarna utgöras av träslevar. Hela kronan är hopsatt av sådana verktyg, som begagnas i köket vid matlagningsbestyren. Är det inte skojigt, säg? Och på väggarna äro så granna blommor och i taket sådana roliga gubbar. Det är både människor och hästar och en präst och ett brudpar. Precis som i stugan i jultidningen. Deras sommarmamma kallar det för dalmålningar. Det förstå de inte vad det är, men att det är något mycket trevligt, det förstå de nog.

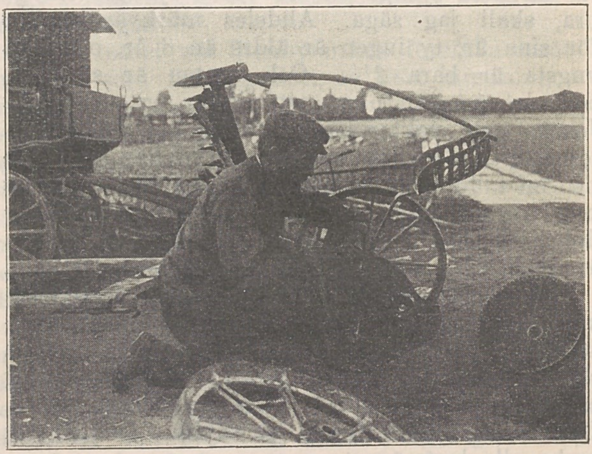
Och när de förtärt sin frukost, så få de gå ut och leka i lekgropen. Där finns sand, som man kan baka bullar av. De kunna ju inte ätas, men man är icke häller hungrig.

Och så kommer tanten, sommarmamman, och så får man sjunga en bit. Man sjunger riktigt bra, skall jag säga. Alldeles märkvärdigt bra för sina år, ty ingen är äldre än 6 år, och den yngsta är bara $2^1/_2$. Och tanten är så snäll, och det är så roligt att sjunga om den gode Jesus, som vaktar sina små lamm. Ingen gråter efter sin riktiga mamma. Det har man inte tid med först och främst, ty det är så många nya intryck, som strömma in över en, och för det andra så behöver man inte gråta, när man är glad och mätt. — Och så kommer middagen.

Den dagen jag var där, hade man fått fläskkorv och makaroner och ovanpå detta rabarbersoppa. Och så hade man fått smörgås. Och då skall ni tro, det blev ett jubel. Smörgås, riktig smörgås, med smör på! Och så får man mjölk. Det fanns god tillgång på dylik. Och mjölk tycka alla barn om.

Sandviken.

Skördemaskinen i olag.

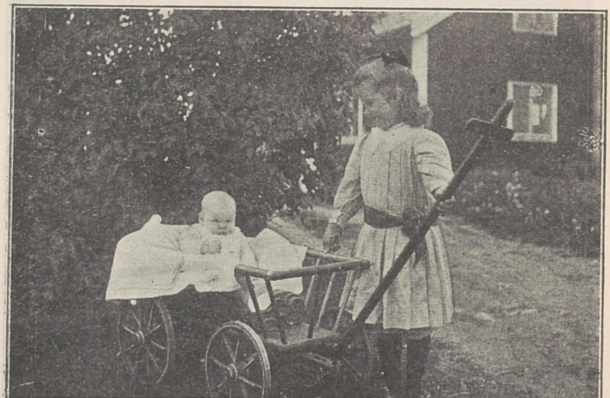
Två vänner.

Gubbarne såga ved.

På kvarnbron. Gryt.

Två systrar. Frustuna.

Och ibland får man gå ned till Sandviken och bada.

Det är ganska ansvarsfullt. Då måste man räkna barnen, när de släppas ut i vattnet, och när de komma upp igen, så att man vet, att intet blir kvar, men dessa bad på den härliga långgrunda sandstranden tycka barnen om. Och baden ge kraft och hälsa och god aptit. Och äta får man lov att göra. Man får lov att äta upp sig, så att man får hull att leva på till vintern.

Och läkarevården? Innan barnen fara ut, undersökas de noggrant av läkare. Sjuka barn kunna icke tagas med, det är bara undernärda, som mottagas. Men skulle någon av de små pensionärerna bli sjuk, om det nu skulle vara så olyckligt, så finnes ett särskilt sjukrum inrättat intill föreståndarinnans. Och det rummet är nästan det vackraste i hela hemmet. Det har en förtjusande alkovsäng, omgiven av draperier i allmogestil, och ovanför sängen äro granna blommor målade, och inuti alkoven hänger ett vackert krucifix. Och vid sidan är en stol inrättad, vari en av sjuksköterskorna skall sitta och vaka. Sjukrummet behöver aldrig användas, ty mjölk och luft och sol är den rätta medicinen, det rätta livselexiret.

Barnen äro från alla församlingar i Stockholm, även Hagalund är representerat. Men annars är det Maria, Katarina, Kungsholmen . . . De fattigaste församlingarna äro bäst företrädda. 25 är sammanlagda antalet; 15 gossar och 10 flickor.

Jag slår mig ned på en av stenarna, som kanta sandgropen. Barn äro inte misstrogna. Lilla Vera kommer och tar mig om halsen och säger

att det är »min farbror», och strax därefter kommer lilla Sigrid och gör anspråk på, att jag skall vara hennes farbror och inte Veras. Jag försöker stå mig väl med båda, och så talar Vera om för mig, att hon sett kor och hästar och höns. Och här ute äro hästarne så snälla mot barnen, men det äro de inte i staden.

Och lilla Sigrid talar om, att hon sett grisar på ångbåten. Men ute på landet finns det inga grisar. Grisarna ha flyttat, säger hon. Och så tala de om blommor, vackra blommor, som växa i skog och på äng, och om små fåglar, som sjunga så vackert, så att barnen tycka, att det är en fröjd att lyssna. Och så tala de om, att deras sommarmamma är så rar och snäll Allt medan de båda två linda armarna om halsen på mig.

Jag tyckes ha vunnit deras förtroende, och icke endast Veras och Sigrids utan alla barnens. Och då jag giver mig av, följa mig barnen ned till vägen för att åse min avfärd och vifta åt mig.

Innan vi kommo så långt, tog jag en plåt av dem.

Det var ju ett litet evenemang.

Min kamera intresserade dem. De trodde, att de skulle få se bilden med detsamma.

Det fingo de inte, men vi blevo inte ovänner för det. Och det håller jag dem räkning för.